

ÚSES v územním plánování pohledem urbanisty

Vladimír Dujka

Obsahem příspěvku je zhodnocení mé desetileté zkušenosti s územními systémy ekologické stability (ÚSES) v urbanistické praxi.

1. Podklady

Základním nadřazeným druhem dokumentace je v současnosti územně technický podklad (ÚTP) Nadregionální a regionální ÚSES České republiky (Společnost pro životní prostředí, spol. s r.o., Brno, 1996), který nahradil předcházející ÚTP z přelomu a počátku 90. let 20. stol. (Nadregionální ÚSES Čech, Moravy a Slezska - Terplan; Praha 1990; Generel regionálního ÚSES – Severní Morava, Löw a spol.; Brno 1992, ad.). Tyto ÚTP jsou zpracovány v měřítku 1:50 000.

Na ně hierarchicky navazují generely lokálních ÚSES, které rozšiřují základní nadregionální a regionální síť jednotlivých prvků ÚSES (biocentra, biokoridory) o prvky nižší, lokální úrovně. Použité měřítko bývá zpravidla 1:10000 a řešené území tvoří většinou více katastrálních území. Na rozdíl od nadřazených ÚTP, se generely lokálních ÚSES mnohdy vyznačují značně kolísající formální a obsahovou kvalitou, která je dána různorodostí zpracovatelů, zvláště z počátku tvorby těchto generelů (cca 1992 – 1995). Specifický a kvalitní podklad tvoří generely lokálních ÚSES zpracované do urbanistických studií velkých územních celků řešených v měřítku 1:10 000 (např. US Bílé Karpaty nebo US Chříby - Löw a spol. s.r.o, Brno, 1997).

Po r. 1995, kdy již byla část území republiky pokryta generely lokálních ÚSES, se jako podklad pro tvorbu územních plánů začínají zpracovávat Plány ÚSES. Ty řeší většinou již jen jedno katastrální území a bývají v měřítku 1:5000. Vzhledem k omezeným finančním prostředkům jednotlivých pořizovatelů územně plánovací dokumentace (ÚPD), však nebylo a není jejich zpracování pravidlem, a proto mnoho zpracovatelů územních plánů vychází z výše uvedených generelů lokálních ÚSES. Tím vzniká riziko nesprávné interpretace generelového vymezení ÚSES do územního plánu, dané odlišnými mapovými podklady, (např. mapy v měřítku 1:10000 neobsahují hranice parcel, vymezení jednotlivých prvků ÚSES je příliš schématické apod.).

2. Pořizovatel

Jedním z nejdůležitějších článků procesu zpracování územního plánu je vždy osoba pořizovatele, který se s projektantem významnou měrou podílí na konečném výsledku. V kontextu požadavků na zapracování ÚSES do ÚPD je možno bez dalšího komentáře zmínit tři základní přístupy:

- ÚSES jako „standardní“ součást ÚPD
- ÚSES jako „nutné zlo“ (RRR x RŽP; RRR x CHKO)
- ÚSES jako „nejdůležitější“ součást ÚPD

3. Zpracovatel

Má-li vzniknout kvalitní územní plán, je zpravidla nezbytné, aby se na jeho zpracování podílela celá řada specialistů řešících jednotlivé problémové okruhy (doprava, energetika, vodní hospodářství apod.), přičemž urbanista je jejich koordinátorem a nositelem díla.. Tato zažitá a léty ověřená praxe však nebývá uplatňována při řešení problematiky nezastavěného území, volné krajiny. Právě zde by měl být jako jeden ze specialistů přizván

i autorizovaný projektant ÚSES, který se kromě vymezení ploch a tras jednotlivých prvků ÚSES může podílet i na návrhu základních opatření na (např. erozně ohroženém) zemědělském půdním fondu, doplnění vymezené základní ekologické sítě o navržené interakční prvky a další opatření zvyšující biodiverzitu a ekologickou stabilitu řešeného území.

Úroveň řešení v zastavěném a nezastavěném území bývá mnohdy diametrálně odlišná, s preferencí území zastavěného nebo k zastavění navrhovaného. Na kvalitní řešení nezastavěného území chybí buď erudice zpracovatele, finanční prostředky pro specialisty, případně je tato část území záměrně opomíjena, mnohdy i pořizovateli, o čemž svědčí i velké množství platných územních plánů, kde je v podrobnějším měřítku (1:2000, 1:5000) řešeno pouze urbanizované území (zastavěné území obce) a zbývající území zůstává, z důvodů naplnění litery zákona, řešeno pouze ve výkrese širších vztahů (v měř. 1:10000, 1:25000). Po novele stavebního zákona z r. 1998 dochází k určitému zlepšení, protože hlavní výkres (nejčastěji v měř. 1:5000) musí komplexně řešit celé území obce.

Jedním z důvodů často nízké a pouze formální úrovně zapracování problematiky ÚSES do územních plánů je také skutečnost, že jen zlomek pořizovatelů vyžaduje, aby byla část ÚPD obsahující ÚSES autorizována projektantem ÚSES.

4. Způsob a forma zpracování

Existují dva základní způsoby zpracování: 1) klasická, kresba nebo tisk do papírových mapových podkladů; 2) digitální [nad rastrovým nebo vektorizovaným mapovým podkladem], umožňující následné využití v geografických informačních systémech (GIS). Klasická forma je již na ústupu a drtivá většina nových ÚTP a ÚPD je již pořizována digitálně.

Vlastní formální grafické zpracování lze rovněž rozdělit do tří základních skupin: 1) schématické (zejména u generelů malých měřítek), kdy jsou jednotlivé prvky ÚSES vyznačovány pouze grafickými značkami - např. biocentrum kruhem, biokoridor šipkou, nebo 2) prvky jsou vymežovány na hranicích parcel (u plánů ve větších měřítcích). Zejména v ÚTP, ale někdy i v genelech a plánech ÚSES se objevuje 3) vymežování prvků ÚSES ve formě nepravidelných amorfních ploch (bublin), které zahrnují vždy širší území, v němž je možno daný prvek podrobněji vymežovat. V případě ÚTP nebo generelu je toto vymezení zcela namístě, v případě územního plánu by mělo být vymezení provedeno mnohem přesněji.

5. Měřítko zpracování

V územních plánech první poloviny 90. let 20. století se ÚSES objevuje většinou jen ve výkrese širších vztahů v měřítku 1:10 000. Ve výkresech řešících zastavěné území (obvykle v měřítku 1:2000), se až na výjimky, prvky ÚSES neobjevují. U některých pořizovatelů tato praxe přetrvávala až do novely stavebního zákona v r. 1998. Dalším důvodem, proč nebyly ve větších měřítcích zobrazovány prvky ÚSES je skutečnost, že ÚSES byl vnímán pouze jako překryvná funkce nad jinými plochami, např. i nad urbanizovanými. Z praxe znám příklad, kdy byla trasa chybějícího nadregionálního biokoridoru vyznačena formou zdvojené červené šipky, procházející přes plochy stabilizované kompaktní obytné zástavby. Územní plán obce, která je součástí CHKO, byl takto schválen v r. 1996.

Po r. 1998 je ÚSES většinou již součástí hlavního výkresu, který se zpracovává převážně v měřítku 1:5000. Pokud je zpracováno řešení zastavěné části obce v podrobnějším měřítku (1:2000) je ÚSES rovněž jeho součástí.

6. Funkční vymezení prvků ÚSES

Porovnáním formálních výstupů ÚPD lze vysledovat dva odlišné přístupy. První z nich pojímá prvky ÚSES jako svébytné plochy (jako např. bydlení, výrobu, dopravu nebo dopravu), které se vyznačují určitou homogenitou, danou převažujícím charakterem využívání území, jejichž funkční využití je vyjádřeno v regulativech se stanovením různé míry přípustnosti jednotlivých činností nebo dějů na těchto plochách. Takto pojímaný ÚSES preferuje jeho biologicko - ekologickou funkci, která je tímto nadřazena a je primární.

Druhý přístup vymezuje prvky ÚSES jako překryvnou funkci ve formě limitu nebo ochranného režimu (jako např. VKP nebo PP) nad jinými plochami. Tyto plochy, jimiž jsou např. veřejná (urbanizovaná) zeleň, kde je ale primárně upřednostňována zejména estetická, relaxační nebo izolační funkce, by ale měly zároveň umožňovat i plnohodnotné fungování ÚSES. Takto vymezený ÚSES je spíše formální a nemůže plně zajišťovat svoji základní biologicko – ekologickou funkci.

Vhledem k tomu, že se jedná o dva poměrně odlišné přístupy, bylo by vhodné iniciovat širší diskusi věnovanou tomuto tématu.

*Ing. arch Vladimír Dujka, Kamenná 3858, 760 01 Zlín
tel/fax.: 577 214 970, e-mail: dujka@mbox.vol.cz*